

Avguštin Malle

SLOVENSKA POLITIKA NA KOROŠKEM V DRUGI POLOVICI
SEDEMDESETIH LET 19. STOLETJA

O slovenski politiki na Koroškem v drugi polovici sedemdesetih let 19. stoletja je le malo napisanega. V Koroškem zborniku¹ leta 1875—1879 seveda niso posebej obravnavana. Gestrin-Melik² in J. Pleterški³ v svojih delih omenjajo sodelovanje slovenskega gibanja z nemškim konservativnim taborom. To sodelovanje slovenskemu gibanju ni prineslo pozitivnejših rezultatov.

Število aktov v deželnem arhivu v Celovcu o slovenski politiki na Koroškem v letih 1875—1879 je zelo pičlo. Predvsem ti akti niso obsežni, deloma enostavno niso dostopni. Vsa druga je slika za dobo pred letom 1875 in za čas po letu 1879.

V letih 1875—1879 so izhajali na Koroškem slovenski listi: Besednik,⁴ Slovenski prijatelj, Kmetijski listi⁵ in Slavjan.⁶ Nadaljnje informacije nam nudi nemško časopisje — predvsem Einspielerjeva lista Kärntner Blatt in Kärntner Volkstimme. Seveda ne smemo prezreti slovenskega časopisja izven Koroške. Slovencem nasprotno nemško časopisje je zanikalo obstoj slovenskega gibanja na Koroškem in s tem slovenske politike na Koroškem nasploh. Dosledno je ponavljalo teze deželnega odbora, ki jih je le-ta formuliral leta 1876 v protestnem pismu notranjemu ministru Taaffeju.⁷ Deželni odbor je protestiral proti odloku notranjega ministra, ki bi bil slovenščini pripomogel v šolah in v uradih na Koroškem do večje veljave. Upoštevanje slovenščine v šolah in v uradih na Koroškem so zahtevali slovenski državni poslanci. Protest koroškega deželnega odbora je imel uspeh. Po nasvetu notranjega ministra sta ministrstvo za bogočastje in pouk ter ministrstvo za pravo takoj spremenila svoje stališče.⁸

Besednik je postal leta 1875 izključno glasilo DSM.⁹ Iz lista, ki ga je urejeval Jože Gole, so izginila vsa poročila politične vsebine. Tudi Slovenski prijatelj v teh letih ni prinašal političnih poročil. Prav tako Slavjan v tem pogledu ni bil informativen.

¹ Koroški zbornik, Ljubljana 1946.

² Gestrin-Melik: Slovenska zgodovina 1792—1918, Ljubljana 1966.

³ Pleterški Janko: Narodna in politična zavest na Koroškem, Ljubljana 1965.
Pleterški Janko: Slovenska Koroška pred prvo svetovno vojno; gl. Koroški plebiscit. Razprave in članki, Ljubljana 1970.

⁴ Izhajal do konca 1878.

⁵ 1. 3. 1874 — 15. 2. 1877.

⁶ Izhajal do konca 1875.

⁷ KLA Präs. Fasz. 76/1425 de 1867.

⁸ a. a. O.

⁹ KLA Präs. Fasz. 103/23 de 1875.

Oblasti so zakone neizprosno izvajale. Tako je na primer objava pesmi s socialno vsebino v Besedniku takoj povzročila zaplembo lista.¹⁰ V pesmi je avtor slikal težave kmetijskega človeka in obsojal postopanje biričev in davkarij. Cesar, ki vendar nima praznih rok, naj bi na plačilo davkov počakal. Biričem naj se kmet upre, pravi avtor. Slovenski prijatelj si je z objavo programa lista Kärntner Volksstimme nakopal tiskarsko pravdo.¹¹ Andrej Einspieler in odgovorni tiskar tiskarne DSM sta bila obsojena.¹² Kmalu zatem je bil Einspieler znova obsojen zaradi objave pridige s politično vsebino v Slovenskem prijatelju.¹³

Drugačen je bil položaj Kmetijskih listov. Kot izrazito strokovni list ni mogel priti v težave z oblastjo. Prizadevanja za ustanovitev Kmetijskih listov segajo verjetno v dobo taborskega gibanja. Slovenski kmet je po svojih zastopnikih v Kmetijski družbi za Koroško zahteval ustanovitev slovenskega strokovnega kmetijskega lista. Kmetijska družba je list ustanovila po naročilu občnega zbora šele leta 1874. Družba je denarno omogočila izid lista in pričakovala, da bo po ustanovitvi lista pristopilo družbi večje število slovenskih kmetov. Pričakovanje se ni uresničilo. Članstvo je naraslo zaradi ustanovitve lista le za 93 in 38 starih članov je zahtevalo slovenski list.¹⁴ Kmetijski listi so bili le priloga nemškemu glasilu družbe. Novi člani družbe so torej dobivali oba lista. Na slovenskem področju Koroške je imela kmetijska družba veliko število članov. Procentualno nikakor ni zaostajalo za nemškim delom Koroške. Večina članov iz slovenskega dela Koroške so bili Slovenci. Ko je kmetijska družba razpravljala na občnem zboru leta 1876 o nadaljnjem izhajanju slovenskega lista, so se izrekli zastopniki kmetov iz kmetijskih okrožij: Grabstein, Podkloster, Dobrla vas in Pliberk za nadaljevanje lista. Pliberški zastopnik župnik Kuster je celo izjavil, da bo 3/4 članov pliberškega okrožja izstopilo iz družbe, ako bi le-ta ukinila Kmetijske liste. Za nadaljnjo izdajanje slovenskega lista se je izrekel tudi zastopnik okrožja Wolfsberg.¹⁵

Ukinitve slovenskega lista je predlagal občnemu zboru Taurer, zastopnik kmetov iz Dellacha.¹⁶ Argumentiral je, da Slovenci itak razumejo nemški. Župnik Kuster mu je nasprotoval; zastopniki imenovanih okrožij, ki so v poročilih družbe označeni kot slovenski, so menili, da pri znanih gospodarskih razmerah ni mogoče pričakovati večjega sodelovanja kmetov.

Leto nato je Taurer ponovno predlagal generalnemu zboru družbe ukinitve slovenskega lista.¹⁷ Tokrat je poudarjal, da dvajsetina članov družbe povzroča četrtino deficita, ki ga je imelo družbino glasilo. Izrecno je poudarjal, da stavlja predlog le iz finančnih ozirov. Debata je bila živa. Predsednik družbe je dal predlog na glasovanje in še po-

¹⁰ KLA Präs. Fasz. 114/662 de 1878.

¹¹ KLA Präs. Fasz. 114/485 de 1878.

¹² a. a. O.

¹³ KLA Präs. Fasz. /283 de 1878.

¹⁴ Mitteilungen Nr. 3/1876.

¹⁵ Mitteilungen Nr. 8/1876.

¹⁶ a. a. O.

¹⁷ Mitteilungen Nr. 7/1877.

sebej podčrtal, da nihče izmed govornikov, ki so govorili proti nadaljnjemu izhajanju slovenskega lista ni imel v mislih nacionalnega momenta. Pri glasovanju je prodril Taurer s 35 glasovi; 20 delegatov je glasovalo za nadaljnji obstoj Kmetijskih listov.¹⁸

Pri ukinitvi Kmetijskih listov je igral finančni aspekt gotovo svojo vlogo, ni bil pa edini vzrok ukinitve.

Odgovorno uredništvo Kärntner Blatta je konec aprila 1875 prevzel J. Jereb.¹⁹ Dejanski urednik lista je bil seveda še naprej A. Einspieler. Oblast je izvedla v tej zadevi preiskavo, ki pa ni privedla do zaželenega cilja. Začetka 1876 je A. Einspieler list ukinil²⁰ in marca istega leta ustanovil list Kärntner Volksstimme.²¹ V programu je omenil, da bo list zagovarjal načela enakopravnosti vseh narodov in jezikov v smislu § 19 državnega temeljnega zakona.²² Odgovorni urednik lista naj bi bil postal Ernest Sattinger, ki ga oblasti niso akceptirale. Roßbacher je prevzel založništvo lista. Odgovorni urednik je postal J. Jereb. V ozadju je seveda deloval Andrej Einspieler. Za publicistično delovanje A. Einspielerja pri Kärntner Volksstimme se je 1879 zanimalo ministrstvo za bogočastje in pouk.²³

Matija Majar je decembra 1875 naznanil oblastem konec »Trdnjave«. O delovanju tega političnega društva po letu 1873 ni poročil. Prvi predsednik Trdnjave se je preselil iz Koroške. O njegovem nasledniku Janezu Krasniku ne vemo ničesar. Leta 1877 je ukinilo svoje delovanje bralno društvo v Kapli ob Dravi. S tem so bili uničeni zadnji zametki slovenskega liberalizma na Koroškem.

Slovensko politično gibanje na Koroškem v teh letih ni delovalo samostojno. Slovenci so sodelovali z nemškimi konservativci. Andrej Einspieler je s svojim delom pomagal organizirati nemški konservativni tabor. V deželnem zboru je konsekventno zastopal načela enakopravnosti.

Ko je A. Einspieler organiziral v letih 1875—1876 katoliško-konstytucionalno slovensko društvo za volilni okraj Velikovec in podobno društvo za Rož s sedežem v Borovljah o samostojni slovenskih politiki na Koroškem ni več sledil.

Potrebno bi bilo nadrobno preštudirati delovanje Kmetijske družbe za Koroško v letih 1875—1879. Cela vrsta Slovencev je delovala pri tej družbi. Naj imenujem le okrajnega šolskega nadzornika Jožeta Černuta, župnika v Pliberku Valentina Kusterja, Johanna Obereggerja iz Podkloštra, Filipa Poschingerja iz Borovelj, Meglitscha iz Dobrle vasi ter profesorja Robido. Sicer je družba tožila, da Slovenci ne plačujejo članarine in da zapuščajo družbo. To pa ni bila le specifična lastnost Slovencev. Število članstva družbe ni nazadovalo samo v slovenskih

¹⁸ A. A. O.

¹⁹ KLA Präs. Fasz. 105/1015 de 1875.

²⁰ Leta 1876 sta izšli dve številki; naročniki list niso plačali in Einspieler je izdajanje ukinil.

²¹ KLA Präs. Fasz. 106/180 de 1876.

²² Einspieler je 1863 obljubil, da se ne bo več ukvarjal s političnim časnikarstvom in se s tem rešil disciplinarnega postopka. 1865. je Einspieler prosil ministrskega predsednika, da mu zopet dovoli delovanje na področju političnega časnikarstva. Schmerling je prepustil odločitev Einspielerju. Očitno ministrstvo za bogočastje in pouk o Schmerlingovem koraku ni bilo seznanjeno.

²³ Kärntner Blatt Nr. 11/1875.

delih dežele. Leta 1874 je imela družba 2723 članov, leta 1876 le 2486 članov.

Nacionalnega vprašanja se Kärntner Blatt 1875 dotakne zelo redko. Splošne zahteve po enakopravnosti seveda ostanejo. List poroča o želji prebivalcev labodske doline, da se priključijo k Štajerski. Prebivalci so menili, da so s strani centralnih uradov v Celovcu v gospodarskem oziru zapostavljeni. Slovenci nič nimajo proti, je menil list in nadaljeval, da centralni uradi skrbijo le za gornjo Koroško.²⁴

O posebnem delovanju katoliškega-konstitucionalnega slovenskega društva za volilni okraj Velikovec ne moremo poročati. Društvo je imelo nalogo, da organizira in da podpre pri volitvah konservativne kandidate. Ob ustanovitvi društva je Kärntner Volksstimme omenila, da je bil Einspieler izvoljen od slovenskih kmetov-katoličanov. V društvu je aktivno deloval že omenjeni Meglitsch. Tudi društvo v Rožu ni bilo posebno aktivno.

Oblast je vsako slovensko gibanje in vsako slovensko aktivnost zatirala. To moremo trditi tudi ob primeru razdelitve občine Dobrla vas. Oblasti seveda niso navedle pravega vzroka razdelitve občine, marveč so trdile, da je občina za upravo prevelika. Kärntner Volksstimme je videla korak oblasti iz nacionalnega vidika. Občino Dobro vas so oblasti po Kärntner Volksstimme razdelile zaradi slovenskega uradovanja župana Samitza,²⁵ ki je bilo oblastem trn v peti.

1878 je nad 90 katehetov zahtevalo, da se naj v ljudskih šolah poučuje v zadostni meri v slovenskem jeziku. Šolarji niso znali brati slovenskih verskih učbenikov in kateheti so morali šolarje podučevati iz slovenščine. Prošnjo oziroma zahtevo katehetov je podprl tudi celovski škof Valentin Wiery. Prošnja ni imela uspeha.

Koroški deželni šolski svet je izdal 1878 brošuro²⁶ o pouku nemščine na utrakvističnih šolah in nasvetoval, da se s poukom nemščine prične v prvem razredu ljudske šole in da se nemščina uporabi tudi kot poučni jezik že v prvem razredu ljudske šole. Kärntner Volksstimme je o brošuri Koroškega deželnega šolskega sveta poročala in zavzela do nasvetov negativno stališče.²⁷ Konec leta 1879 je list bralcem ponovno razložil, kaj terjajo Slovenci v zvezi z upoštevanjem slovenskega jezika v šolah in v uradih.²⁸

Omenili smo že delovanje Slovencev pri Kmetijski družbi za Koroško. V letih 1875—1879 so morali igrati Slovenci pri tej družbi še pomembno vlogo. Člani družbe so se intenzivno ukvarjali s socialnim vprašanjem kmetiskih poslov. Slovenec Meglitsch je že leta 1850 precej točno napovedal, kdaj bodo na Koroškem postala socialna vprašanja kmetiskih poslov aktualna.²⁹ Diskusija o socialnih problemih kmetiskih poslov ni potekala v slovenskem listu, marveč v nemškem listu družbe v Mitteilungen über Gegenstände der Haus- Land- und Forstwirtschaft

²⁴ Kärntner Volksstimme Nr. 29/1876.

²⁵ Anleitung zur gesprächsweisen Einführung slovenischer Kinder in die deutsche Sprache. Ein praktischer Lehrgang für den ersten deutschen Sprachunterricht in slovenischen Schulen.

²⁶ Kärntner Volksstimme Nr. 8/1879.

²⁷ Kärntner Volksstimme Nr. 46/1879.

²⁸ Mitteilungen Nr. 11 u. 12/1850.

Kärntens. Potek te diskusije bi bilo potrebno posebej analizirati. Diskutanti so se približevali socialističnim gledanjem. Benno Martiny je bil mnenja, da so bede delavstva v kmetijstvu krivi delodajalci. Previdno je načel tudi vprašanje lastništva.²⁸ Vmes je posegla oblast, ki je diskusijo usmerila na manj nevarna pota. Proti pisanju Benna Martinyja so se oglasila nekatera kmetijska okrožja.²⁹ Družba je poudarila, da so prispevki le mnenja posameznikov.

Andrej Einspieler se je v svojih listih Kärntner Blatt in Kärntner Volksstimme prav tako mnogo ukvarjal s socialnimi vprašanji. Gledal je socialna vprašanja seveda iz krščanskega zornega kota. Pri tem je treba upoštevati, da je bil A. Einspieler zelo dobro informiran o socialnih problemih v drugih deželah. Poznal je ideje in delovanje Kolpinga, Kettelerja in njihovih privrženecv.

Že v listu Kärntner Blatt je Einspieler razpravljal o socialnih problemih kmetijskih poslov. Tako se je zavzemal leta 1875 za to, da bi kmetje nastavljali le dninarje, ki bi jih lahko vsak čas odpuščali.³⁰ Predlagal je sklenitev zakonov o kmetijskih delavcih in se zavzemal za »krščanski hišni red« po katerem bi morali biti posli in dninarji ter delodajalci katoličani.³¹ Orisal je naloge in pravice delodajalcev in delojemalcev. Istočasno se je zavzemal za Komoro pomožnih delavcev.³² Glavni vzrok revščine je videl v svobodi obrti.³³

Še intenzivneje se je bavil A. Einspieler s socialnim vprašanjem v listu Kärntner Volksstimme. Menil je, da socialno vprašanje ogroža civilizirana ljudstva³⁴ ter da rešitev more nuditi le katoliška cerkev.³⁵ S tem se je Einspieler oddaljil od stališča, ki ga je zastopal v Stimmen aus Innerösterreich, kjer je menil, da so družbene in politične spremembe mogoče ne da bi se s tem kristjan prekršil zoper vero. A. Einspieler je videl socialno vprašanje kot prastaro, važno, kočljivo, ter moralno-versko vprašanje.³⁶ Seveda A. Einspieler ne podvomi o nedotakljivosti lastništva. Ko Mitteilungen stavijo vprašanje lastništva, Einspielerjev list Kärnten Volksstimme to negativno zabeleži in meni, da se je list Kmetijske družbe približal gledanjem prekucuhov.³⁷

A. Einspieler je povezoval uboštvo širokih mas z brezbožnostjo.³⁸ Ponavljal je svoja gledanja, da so svoboda obrti,³⁹ razkosanost zemljišč⁴⁰ in oderuške obresti⁴¹ vzroki propada kmetij in nastanka proletariata. »Denar vlada svet«, je menil A. Einspieler v Kärntner Volksstimme in zapisal, da triperesna deteljica: velekapital, veleindustrija in ustano-

²⁸ Mitteilungen Nr. 1 u. 2/1879.

²⁹ Iz labodske doline.

³⁰ Kärntner Blatt Nr. 2/1875.

³¹ Kärntner Blatt Nr. 3, 4, 6, 9, 10 u. 11/1875.

³² Kärntner Blatt Nr. 23/1875.

³³ Kärntner Blatt Nr. 26/1875.

³⁴ Kärntner Volksstimme Nr. 39, 40/1876.

³⁵ a. a. O.

³⁶ Kärntner Volksstimme Nr. 27/1878.

³⁷ Kärntner Volksstimme Nr. 6/1879.

³⁸ Kärntner Volksstimme Nr. 28/1878.

³⁹ Kärntner Volksstimme Nr. 29/1878.

⁴⁰ Kärntner Volksstimme Nr. 30/1878.

⁴¹ Kärntner Volksstimme Nr. 31/1878.

vitvene mahinacije držijo žezlo svetovne vlade v rokah. Ta triperesna deteljica da uničuje kmetijski stan, malo obrt in državo.⁴²

Socialističnemu gibanju Andrej Einspieler ni bil naklonjen. Ko so leta 1877 prodrli pri volitvah v Nemčiji socialni demokrati, je menil, da grozi s te strani nevarnost. Liberalcem je očital, da so nevarnost socialnih demokratov podcenjevali in s tem socialistično gibanje indirektno podpirali. On pa da je v svojih listih opozarjal na nevarnost tega gibanja. Einspielerja je motilo, da je vodja nemških socialnih demokratov Bebel imenoval v parlamentu »Zentrum« smrtnega sovražnika socialne demokracije.⁴³

Iz posebnih vidikov se je A. Einspieler zavzemal za podporo sindikatov. Konservativci naj bi podpirali sindikate in pomagali pri organiziranju delavcev.⁴⁴ Mislil je, da bodo mogli konservativci uporabiti sindikate proti socialističnemu gibanju.

A. Einspielerja je motilo, da so socialni demokrati tolmačili na svoj način nacionalna vprašanja in njih obravnavanje s strani vladajočega razreda. S tem, da so konservativni krogi priznavali »nacionalnost« kot faktor v političnem življenju, so preprečevali po Einspielerjevem mnenju ustanovitev enotnega internacionalnega svetovnega delavskega društva.⁴⁵

Vselej se je A. Einspieler zavzemal za izboljšanje gmotnega stanja delavstva in kmetov.⁴⁶

Pisanje A. Einspielerja o socialnih vprašanjih je težko oceniti. Na eni strani zasleduje izrazito konservativne in reakcionarne cilje in vidi katoliško cerkev v vlogi rešiteljice socialnih vprašanj. Na drugi strani nima dobrega mnenja o cerkveni hierarhiji, o »višjih farijih«. ⁴⁷ Na vsak način loči med naukom katoliške cerkve in delovanjem njenih predstavnikov. Če bi hoteli gledanja A. Einspielerja o socialnih vprašanjih natančneje analizirati, bi morali pregledati vrsto nemških listov.⁴⁸ Sam se je navduševal za ideje in delo Kolpinga in v Celovcu ustanovil društvo rokodelskih pomočnikov — celovško Kolpingovo društvo. Njegovo delovanje na tem področju je dokumentirano.⁴⁹

Mislím, da je prav, če omenim, da sta v teh letih na Koroškem Ignacij Robas in Andrej Komel ustvarjala slovensko vojaško terminologijo. O uporabnosti oziroma pravilnosti te terminologije seveda ne morem soditi. A. Komel je 1876 izdal gramatiko slovenskega jezika.⁵⁰ V predgovoru je zavračal trditve o nizki razvojni stopnji slovenskega jezika.

⁴² Kärntner Volksstimme Nr. 32/1878.

⁴³ Kärntner Volksstimme Nr. 4/1876.

⁴⁴ Kärntner Volksstimme Nr. 33/1876.

⁴⁵ Kärntner Volksstimme Nr. 34/1876.

⁴⁶ Kärntner Volksstimme Nr. 22/1876.

⁴⁷ Arhiv škofijskega ordinariata v Celovcu, akt: Einspieler.

⁴⁸ Koszyk, Kurt: Deutsche Presse im 19. Jahrhundert. Geschichte der deutschen Presse Teil II, Berlin 1966.

Pross, Harry: Literatur und Politik. Geschichte und Programme der politisch-literarischen Zeitschriften im deutschen Sprachraum seit 1870, Freiburg 1963.

Schlawe, Fritz: Literarische Zeitschriften, Teil I u. II, Stuttgart 1962.

⁴⁹ Arhiv škofijskega ordinariata v Celovcu, akt: Einspieler.

⁵⁰ Komel, Andreas: Kurzgefaßte praktische Grammatik der slovenischen Sprache für Deutsche. Mit besonderer Berücksichtigung der Militär-Terminologie in den angewendeten Beispielen, Klagenfurt 1876.

Zusammenfassung

DIE SLOWENISCHE POLITIK IN KÄRNTEN IN DER ZWEITEN HALFTE DER SIEBZIGER JAHRE DES 19. JAHRHUNDERTS

Über die slowenische Politik in Kärnten in der zweiten Hälfte der siebziger Jahre wurde bisher nicht viel geschrieben, auch die Zahl der diebezüglichen Akten im Landesarchiv ist nicht gross. Auf Grund der Archivalien und der slowenischen und deutschen Zeitungen dieser Zeit erörtert der Verfasser die politische Tätigkeit der Kärntner Slowenen und die Regierungspolitik gegen die Slowenen. Die slowenische Nationalpartei in Kärnten wirkte nicht selbständig, sondern in Zusammenarbeit mit den deutschen Konservativen. Andreas Einspieler vertrat im Landtag konsequent das Prinzip der nationalen Gleichberechtigung.